... ani kouř z komínů – Zatracení

Šumava je kraj zkoušený mnoha událostmi 20. století. Kraj, který se nesmazatelně otiskl do umělecké tvorby snad nejznámějšího propagátora Šumavy – Josefa Váchala. Podobně ovlivnil i spisovatele Jiřího Bigase, jehož literární tvorba je neodmyslitelně spjata s regionem jižních Čech. S krajinou, ve které „...lišky dávaly dobrou noc, kde v polích, která moji rodiče nesměli orat, sít a sklízet, hvízdaly kulky ze samopalů vystrašených vojáčků nad hlavami lidí, kteří nechtěli žít s komunisty v jedné zemi".

Zatracení je šestou knihou obsahující patero povídek, jež se vztahují k Bigasově rodišti a překlenují časoprostor od konce II. světové války až po brzké posametové události roku 1989. Zároveň je pokračováním tématu „takoví jsme, takoví jsme byli", kterého se již dotýkal v titulech Vrahovice č. 119 a Supl.

Ústředním tématem poslední Bigasovy knihy je jidášství a osud této biblické postavy na pozadí československých dějinných událostí (vyhnání Němců, kolektivizace vesnice, rušení klášterů a řádů, normalizace 80. let), jež jsou s okolím Horního Dvořiště spjaty. V Bigasově podání však nic není jen černé a bílé a definovat pravého zrádce je více než obtížné – ne nadarmo mnohdy vystává na mysli biblické „Hoď kamenem, kdož jsi bez viny…".

Ačkoli se jedná o literární dílo, Bigas jako by se stal čtenářovým průvodcem po šumavských hvozdech i vesničkách a na stránkách své povídkové knihy vyobrazuje přeměnu své rodné hroudy převážně díky činnosti člověka, který se do šumavských Sudet dostal – jak ze strany starousedlíků, tak i poválečných „zlatokopů". Díky Bigasovým schopnostem plastického popisu je čtenáři umožněno navštívit postapokalyptickou Šumavu na sklonku II. světové války: „Oberhaid byl nezvykle tichý, kostelní zvon oněměl, už nevyzváněl na mši ani na půlnoční, necítil jsem ani kouř z komínů, bylo to zvláštní. Jako kdyby všichni uhasili oheň v kamnech, teď - v zimě!" Anebo se vypravit takřka do Bergmanovy Sedmé pečeti, když středověk a morové rány jsou zde nahrazeny kulisami 50. let v době vrcholící vesnické kolektivizace: „... a kdekoli se ten jezdec objevil, všude se ozývalo skřípění zubů a pláč."

Paralelně lze nahlédnout do vesnické sounáležitosti i charakterů jednotlivých postav, které jsou v konfrontaci s „novou" dobou a názory a jejichž dosavadní pravdy a vztahy se tak hroutí. Jinou biblickou paralelou může být i Izákovo obětování Bohu, v němž Abrahamovu ruku nakonec zadržel Bůh, zkoušející otcovskou obětavost. U Bigase žádná taková instance není a obětní beránek svou roli podstupuje až do hořkého konce. Je potom otázkou, kdo je oním Jidášem: syn hledající pravdu, nebo otec, který se jí snaží nevyjevit? („Každý člověk je hříšný, a přece žádný člověk není dopředu zatracený. Víte, nesmíte ztotožňovat viníka s jeho jednáním…")

Ránou z milosti je finální povídka týkající se obav z nových, posametových událostí. Osazenstvo vesnické hospody raději unisono ukazuje prstem na navrátivšího se sedlákova syna, jenž zapřel svou rodinu kvůli kariérnímu růstu, než by si přiznali, že všichni přítomní mají „máslo na hlavě". To je na morek odhalený český kolorit, který se naposledy objevil v 60. letech s československou novou vlnou.

Tahle kniha není úsměvné vzpomínání na minulost, to je otevírání zacelených jizev a ran beze vší poezie.

Autor: Petr Janiš, Fullmoonzine.cz, 13. 3. 2016

Historický imperativ

Interpretace historické zkušenosti zdaleka nepatří jen „odborníkům na fakta". Naopak při hledání „pravdivé" minulosti se logicky dostávají do křížku nejrůznější společenské skupiny vykladačů. Postkomunistické Česko je toho zářným příkladem. Beletristický příspěvek Jiřího

Bigase nepřehlednou situaci nijak neprosvětluje. Naopak.
Ve třetím svazku série „paměti bezpráví“ Zatracení (tematicky sem patří ještě Vrahovice 119 a Supl) nám autor v celkem pěti chronologicky seřazených povídkách představuje „smutné a podivné hrdiny, viníky a nevinné oběti“, o nichž si my čtenáři nemůžeme nikdy „být tak docela jistí, kdo je kdo“. Pakliže se rozhodneme podstoupit cestu minulostí od konce druhé světové války až po dobu krátce po sametové revoluci, můžeme si být jisti, že nás v ní Jiří Bigas vymáchá s důsledností odpovídající jeho novinářské průpravě.
Pět povídek se až křečovitě drží relativizujícího přístupu. „Kdo je bez viny, hodí kamenem“ — a bez viny, zdá se, není nikdo. S hrdiny příběhů se setkáváme v historických kulisách, kde mnohoznačnost morálních soudů vystupuje jako organizující princip. Hned první povídka „Gott mit uns“ nás provádí přelomovým válečným rokem 1945 a procesem následného vysídlování Němců z pohraničí. Autorovi zde nelze upřít sugestivní vypravěčský styl. Sudetský Němec Otto Walla nejdříve přísahá Hitlerovi, aby pak jako dezertér mohl z lesního úkrytu pozorovat, jak jeho rodnou vesnici v pohraničí „osvobozují“ postupně Američané, pak Rusové a po nich se do vybydlených domů stěhují „odškodnění“ Češi. Když se za vesnicí vztyčí ostnatý drát a kolem pochodují první pohraničníci, Otto Walla si sám není jistý, na které straně drátu se pro něj vlastně nachází svoboda nebo domov. Hrdina zde přímo ztělesňuje onu zvrácenou ironii běhu dějin: z prostého syna statkáře, který od života nechce nic jiného než založit rodinu a hospodařit, se postupně stává „nepřítelem“ všech válečných stran a vyhnancem na vlastním statku.
Ani v dalších povídkách nemá čtenář tak docela jasno, na kterou stranu v „boji o výklad dějin“ se přiklonit. Karel Beránek z povídky „Kolchozní mesiáš“ je od začátku vykreslen jako zarputilý agitátor poválečné socialistické kolektivizace, který se nebojí prosadit své zájmy silou a nečistými praktikami. Zároveň se ale dovídáme, že „tátu mu zabili v koncentráku“ a „Karel uvěřil, že komunismus je budoucnost světa“, jež podobné válečné hrůzy už nepřipustí. Namísto personifikovaného „zla“ komunismu tak máme co do činění s komplikovaným osobním příběhem.
Co se týká postav, Jiří Bigas nabízí široké interpretační pole jejich jednání, která unikají morálně jednoznačnému hodnocení. Potíž pak ale nastává v psychologické věrohodnosti. Víme sice, proč například Petr Skála z povídky „Pokoušení Petra Skály“ podepíše „spolupráci“ a začne udávat lidi ve svém okolí. Už se však nedozvíme nic o jeho osobních motivacích — o vnitřním boji, který bezesporu každý člověk na jeho místě musí svádět. Autor vychází z nevysloveného předpokladu, že to, jak se určití lidé v dějinné situaci zachovají, je do značné míry dáno kontextem, do nějž jsou „tak nějak“ vrženi. Osobní intence tu neexistují, jenom historická nutnost. Tragičtí „hrdinové“, kteří jsou takto podivným řízením osudu vláčeni, nemají mnoho prostoru pro vlastní manévrování. Jakožto loutky v rukou schizofrenního a místy sadistického vodiče mohou nanejvýš hledat kusá zdůvodnění, proč se s nimi děje to, co se děje.
O sedlácích z povídky „Jidášův konec“ Bigas píše, že „pořád vzpomínají na minulost a přesýpají ji a váží ji jako vymlácené zrno“. Jakkoli je v Zatracených minulost přesýpána a vážena skutečně řemeslným a poctivým způsobem, na jazyk se vtírá pachuť v podobě otázky, zda nám autor nepředkládá ke čtení právě už jen ono „vymlácené zrno“. Rozmanitým postavám, které obývají Bigasův svět, jako by někdo zapomněl vtisknout duši.
Autor: Jan Váňa, Host 7 dní online, 31. 3. 2015

Téma Jidáše v povídkách Jiřího Bigase

Jiří Bigas pro inspiraci nechodí daleko. Vystačí si s nedávnou českou historií a spolu s autory podobného ražení dokazuje, že i v ní lze nalézt celou řadu příběhů, stojících za literární zpracování. Jeho nejnovější kniha Zatracení doplňuje tituly Vrahovice 119 a Supl do dosavadní trilogie označené jako Paměti bezpráví. Do minulých let se vrací i jinými díly, například knihou Cochcárna.
V knize Zatracení nalezneme pět rozsáhlých povídek chronologicky se dotýkajících charakteristických období novodobých českých dějin od konce druhé světové války po současnou dobu. Spojovacím článkem komponované sbírky je pocit viny. Postava Jidáše prostupuje všemi povídkami, tvoří hlavní filozofickou osu, jíž se stavba textů podřizuje. Pokládají důležitou otázkou - do jaké míry dokáže člověk ovlivnit směr, kam jej vlečou vnější okolnosti? Za vše hovoří motto: „Kdo z nás je bez viny?“
První povídka Gott mit uns čtenáře seznamuje s německým dezertérem. Otto Walla na sklonku druhé světové války využívá příležitosti a utíká domů. Jde o sudetského Němce, pro něhož válka rozhodně neznamená splnění tužeb po národním sebeurčení. Schován v lese blízko rodné vesnice pozoruje, jak se v ní střídají vojska - po německém americké, posléze ruské. Po odsunu rodičů zůstává sám. Autor připomíná méněcenné postavení sudetských Němců v rámci německé armády i to, že lidé jako Otto neměli na výběr a museli narukovat. Z této stránky je vina Otto Wally velmi relativní. Je však nutno podotknout, že mnoho sudetských Němců vítalo Hitlera jako osvoboditele a nelze je šmahem všechny vnímat jaké nevinné oběti historických událostí.
Kolchozní mesiáš se odehrává v době nucené kolektivizace, dnes už vnímané jako dobu násilí, cílené likvidace statkářů a státem posvěcených zločinů. Agitátor Karel používá k dosažení svého cíle všechny prostředky. Jidášem může být v tomto případě kdokoliv - Karel, zrazující lidi, mezi kterými žije, nebo statkáři ze strachu vstupující do družstva.
Zatracený syn přechází k druhé generaci komunistů zakládajících Československou socialistickou republiku. Vladimír stojí mezi svým otcem, který ho vychoval ve víře v komunizmus, a mezi realitou. Jeho protikladem je bývalý spolužák Kryšpín, který se nebojí otevřeně mluvit o všech problémech a nehledí na následky. Také ve Vladimírově případě je velmi těžké jednoznačně ztotožnit některou postavu s Jidášem. Povídka působí neuspořádaným dojmem, vrací se do minulosti, hned zase do přítomnosti, některé repliky se opakují. Pokud jde o autorův záměr, pak jeho důsledky nejsou příliš šťastné.
Na přelomu starého a nového režimu se odehrává povídka Pokoušení Petra Skály. Verbování spolupracovníků StB se stalo častým tématem české literatury a samo o sobě už není přínosné. Petr Skála má k Jidášovi ze všech hrdinů sbírky asi nejblíže. Upisuje se se zcela jasným vědomím toho, co dělá, a pod minimálním nátlakem. Omluvou není ani skutečnost, že by totéž udělala většina lidí.
Jidášův konec se v názvu k této biblické postavě hlásí nejotevřeněji, narážky vesničanů na Jindrův odchod z vesnice jako „jidášství“ se zdají velmi přitažené za vlasy. Ovšem jeho vlastní pocit, že zapřel rodinu proto, aby mohl studovat, je velmi autentický.
Jiří Bigas preferuje v povídkách er-formu, klidné vnitřní monology, bilancování, vedoucí ke konečnému verdiktu. Texty opět otevírají problematiku křivd minulosti, které nebudou nikdy promlčeny. Literárně však byly zpracovány tolikrát, že čtenář bude patrně čekat něco víc, něco, co by témata posunulo trochu dále. Minulost však nelze škrtnout, tlustá čára není řešení, přestože se po ní mnohokrát z mnohých důvodů volalo.
Autor: Jiří Lojín. Vaše literatura, 10. 2. 2015

Spisovatel Jiří Bigas líčí příběh vojenského zběha

Střelec Otto Walla dezertoval, s plnou polní, s opakovací puškou Mauser s šedesáti náboji a s dvěma handgranáty. Tak začíná konec mladého vojáka, rodáka z dnešního Horního Dvořiště, který vyskočil v dubnu 1945 z vojenského transportu mířícího z Českých Budějovic na Linec. Působivý příběh poskládal novinář a spisovatel Jiří Bigas ze střípků v okolí bývalých Sudet, kde vyrůstal. Do tohoto kraje přišli po válce jeho rodiče, aby nahradili, podobně jako tisíce jiných přistěhovalců, původní německy mluvící obyvatele. Novou knihu nazval Zatracení. Pro spisovatele, který pracoval jako novinář, je to za krátkou dobu už šestá kniha popisující osudy obyvatel příhraničí za období posledních 70 let.

"Historie této části země mě stále fascinuje," říká spisovatel, jehož rodina přišla po válce do Horního Dvořiště ze Sedmihradska. "I to je oblast plná naplavenin. Nepřekvapuje mě, že jméno Bigas je katalánského původu, takže moji předkové se zřejmě stěhovali z dnešního Španělska," vysvětluje.

V jeho příběhu se dezertérovi podaří dostat k rodičům. Musí se kvůli prozrazení ukrývat v lese, počítá na prstech poslední dny války a začátek vytoužené svobody. Jenomže přichází vystřízlivění. Američtí a po nich sovětští vojáci. Vidí z úkrytu dalekohledem, jak popravují místní nacisty, kteří přežili válku jako civilisté, mimo jiné učitele. V lesní skrýši musí Otto přečkat dvě zimy, aby jednoho dne zbědovaný zjistil, že jeho rodná vesnice je vystěhovaná. Končí podobně jako tisíce jiných vyhnaných.

Ve svých knihách líčí Bigas příběhy sedláků, funkcionářů, útěkářů přes hranice i pohraničníků a zabývá se myšlenkou viny a zrady. Zajímají ho lidé, kteří se zřekli přesvědčení. Kvůli prospěchu i ze zoufalství. "Ačkoliv bydlím v Praze, do rodiště se stále vracím a sleduji, jak se tu lidé mění. Hodně se říká, že obyvatelé, kteří po válce nahradili Němce, přinesli jen devastaci. Je to složitější. Češi a východní Slováci osídlili už prázdnou krajinu. Začali hospodařit a vytvářet novou komunitu. Měli to těžké. Přišli do velkých statků, na které nebyli zvyklí, a většinou znali jen nájemné práce, třeba v lese. Chyběli drobní řemeslníci. Když se trochu stmelili, nastal komunistický převrat. Rozbil majetek i pospolitost, hranice stát zadrátoval," připomíná.

Autor: Antonín Pelíšek, Mladá fronta DNES – jižní Čechy, 9. 12. 2014